

Strategie edukacyjne w polskich programach nauczania religii

ALBERT WOŁKIEWICZ*

Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie

Artykuł porusza problematykę głównych strategii edukacyjnych obecnych w wybranych polskich programach nauczania religii. Celem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, w jakiej mierze główne idee polskich programów katechetycznych wpisują się w reguły zmian edukacyjnych. Skoro nauczanie religii rzymskokatolickiej w polskich szkołach odbywa się w ramach systemu oświaty i podlega w większości tym samym prawom i obowiązkom, którym podlegają inne przedmioty, to, chcąc nie chcąc, podlega ono ogólnooświatowym transformacjom. Wytyczne raportu Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa (*Edukacja – jest w niej ukryty skarb*) stanowią pewien wyznacznik kierunków tych zmian. Artykuł zawiera omówienie wspomnianego raportu i w jego świetle analizuje główne idee katechetyczne. Okazuje się, że wraz ze wzrostem częstotliwości wprowadzania nowych podstaw programowych nauczania religii wzrasta także stopień spójności strategii edukacyjnych i katechetycznych.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja, podstawa programowa, program nauczania, strategie edukacyjne.

Educational Strategies in Polish Religious Instruction Curricula

The article addresses the issues of the main educational strategies present in selected Polish religious instruction curricula. The aim is to find an answer to the question: to what extent do the main ideas of Polish catechetical curricula reflect the changes in education? Since the teaching of the Roman Catholic religion in Polish schools takes place within the framework of the educational system and is subject, for the most part, to the same rights and obligations as the other subjects, then, willingly or unwillingly, it is also subject to the transformations occurring worldwide. The guidelines in the Report of the International Commission on Education for the Twenty-first Century, chaired by Jacques Delors (*Learning – The Treasure Within*), constitute a certain indicator of the directions of these changes. The article contains a review of the aforementioned report and analyses the main ideas of religious instruction in its light. It turns out that as the frequency of the introduction of new core curricula for teaching religion increases, so does the degree of consistency in educational and catechetical strategies.

KEYWORDS: core curriculum, curriculum, education, educational strategies.

Wprowadzenie

Wnikliwi obserwatorzy współczesnej rzeczywistości coraz częściej powtarzają, że nie żyjemy dziś tylko w „epoce zmian”, ale w prawdziwej „zmianie epoki”. Ta transformacja nie pozwala dostrzec wyraziście przyszłości naszego świata,

*E-mail: awolkiewicz@diecezja.pl

społeczności, w której będą musiały żyć współczesne dzieci i młodzież. Sytuacja przyśpieszonych i nieustannych zmian sprawia, że niezwykle skomplikowane staje się zadanie przekazywania wiedzy, umiejętności i postaw wychowawczych nowym pokoleniom. Rozwój nowoczesnych technologii daje szeroki dostęp do informacji każdemu mieszkańcowi cyberprzestrzeni (informacja jest powszechnie dostępna, lecz informacja nie jest równoważna z wiedzą). Współczesny nauczyciel nie jest już jedynym źródłem wiedzy dla ucznia, a szkoła nie jest tylko miejscem zdobywania wiedzy (uczniowie nie przychodzą do szkoły tylko po to, aby zdobywać wiedzę). Przeobrażeniom uległ także status modeli komunikacyjnych (w obliczu nadmiaru informacji komunikacja problemów naukowych staje się zagadnieniem bardzo złożonym). Zmienia się także podejście do programów nauczania w szkole. Zamiast podejścia od strony nauczyciela, częściej proponuje się podejście od strony ucznia (Wołkiewicz, 2019). Na drodze poszukiwań modeli edukacji jutra pojawiają się pewne kierunkowskazy. Powstają wytyczne dla organów oświatowych. Opracowuje się strategie edukacyjne. Nauczanie religii rzymskokatolickiej w polskich szkołach odbywa się w ramach systemu oświaty i podlega w większości tym samym prawom i obowiązkom, które dotyczą także innych przedmiotów. Wytyczne raportu Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa (*Edukacja – jest w niej ukryty skarb*) stanowią wyznacznik kierunków ogólnooświatowych transformacji w obszarze edukacji.

Celem niniejszego opracowania jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, w jakiej mierze główne idee polskich programów katechetycznych wpisują się w reguły zmian edukacyjnych? Na ile twórcy polskich programów nauczania religii nawiązywali do wytyczonych strategii edukacyjnych? Z tymi pytaniami spróbuję zmierzyć się w trzech etapach. Po przedstawieniu istotnych założeń wspomnianego raportu oraz przybliżeniu różnych stanowisk dotyczących definicji programu nauczania, przedstawię główne idee ogólnopolskich programów nauczania religii, które zostały opracowane po opublikowaniu dokumentu Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa.

1. Edukacja – jest w niej ukryty skarb

Powyższy podtytuł niniejszego artykułu nie przez przypadek nawiązuje do raportu przygotowanego dla UNESCO przez Międzynarodową Komisję do Spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa zatytułowany właśnie: *Edukacja – jest w niej ukryty skarb* (Międzynarodowa Komisja do Spraw Edukacji dla XXI wieku [MKSE], 1996). Cztery filary edukacji, które zostały przedstawione w raporcie, choć zostały opracowane w końcu lat 90. ubiegłego wieku, nie doczekały się ogólnooświatowych znaczących korekt. Potwierdza to tylko dalekosiężne edukacyjne intuicje członków komisji, w której pracach brało udział także dwoje Polaków.

Pierwszy filar edukacji: „uczyć się, aby wiedzieć”, tzn. aby zdobyć i poznać narzędzia wspomagające rozumienie, zwraca uwagę na to, że uczenie się zdobywania wiedzy wymaga umiejętności koncentracji, ćwiczenia uwagi, pamięci i myślenia oraz wykorzystania uprzednio posiadanej wiedzy. To antidotum na zalew migawkowymi informacjami i pomoc w kształtowaniu asocjacyjnej zdolności zapamiętywania. Ćwiczenie myślenia, łączące metodę indukcyjną z dedukcyjną, ma pomagać w przechodzeniu od konkretnego do abstrakcji i na odwrót. Celem uczenia się jest osiągnięcie radości z rozumienia, odkrywania i posiadania wiedzy.

Filar drugi: „uczyć się, aby działać”, jest nierozdzielny od pierwszego. Autorzy raportu zaznaczają, że edukacja nie może zmierzać tylko do kształtowania odpowiednich kwalifikacji. Coraz bardziej wyraźnie zwraca się uwagę na nieodzowność kształtowania u uczniów kompetencji XXI wieku. Zawierają one w sobie trzy elementy: umiejętność bycia, wiedzę i umiejętność działania. Należy posiadać umiejętność wykorzystania wiedzy w praktyce. Uczyć się współdziałania oraz komunikacji po to, aby człowiek umiał radzić sobie w nieprzewidzianych sytuacjach, pracować w zespołach i twórczo kształtować nie tylko swoją przyszłość. Uczestnictwo w tworzeniu przyszłości jest zarezerwowane dla „aktorów zmiany” wyposażonych w taki właśnie zbiór kompetencji.

Trzeci filar edukacji: „uczyć się, aby żyć wspólnie” mówi o takim projektowaniu edukacji, która pozwoliłaby unikać konfliktów lub rozwiązywać je na drodze pokojowej, poprzez wzbogacanie wiedzy o innych, ich kulturze czy duchowości. Każdy rodzaj edukacji – rodzinnej, środowiskowej, szkolnej – ma być pomocą w odkrywaniu samego siebie, po to, aby rozwijać ducha empatii i przeciwdziałać nauczaniu opartemu na dogmatyzmie. Należy poszerzać wiedzę o innych społeczeństwach, historii, tradycji, duchowości, tolerancji oraz uczyć się współdziałania i rozwiązywania konfliktów.

Autorzy raportu, opisując czwarty filar edukacji: „uczyć się, aby być”, zwracają uwagę na to, że edukacja powinna przyczyniać się do integralnego rozwoju jednostki jako osoby. Powinna troszczyć się o rozwój niezależnego myślenia, zdolności krytycznego osądu, uczuć i fantazji, bez tego światu może grozić odhumanizowanie. Chodzi o doskonalenie umysłu i ciała, kształtowanie inteligencji i wrażliwości, poczucia estetyki, osobistej odpowiedzialności i duchowości. Może się to dokonywać dzięki stałemu dostarczaniu drogowskazów intelektualnych, które pomogą każdemu zrozumieć otaczający świat i czuć się jego odpowiedzialnym i rzeczywistym uczestnikiem.

Cztery filary edukacji przedstawione w raporcie wyznaczają strategię, które należy brać pod uwagę przy tworzeniu podstaw programowych oraz programów nauczania w edukacji nie tylko szkolnej, ale ustawicznej. Raport ukazuje, że edukacja powinna objąć wszelkie działania, które umożliwią człowiekowi poznanie dynamiki świata, innych ludzi oraz samego siebie. Podkreśla również znaczenie jakościowych zmian kształcenia w okresach dynamicznych przemian społeczno-gospodarczych.

2. W poszukiwaniu definicji programu nauczania

„Definicji programu jest tyle, ilu twórców, praktyków czy teoretyków zajmujących się tym zagadnieniem” (Ładyżyńska, 2005, s. 15). Programy nauczania można postrzegać z różnych płaszczyzn. Hanna Komorowska (1995, s. 15–16) prezentuje siedem definicji programu szkolnego: „1. Program jako lista treści nauczania (lista haseł i tematów przeznaczonych do realizacji). Tego typu programy pisze się dla szkół dla dorosłych, gdzie kształcenie kończy się egzaminem wg kryteriów treściowych. 2. Program jako zestaw planowanych czynności pedagogicznych. Metoda bywa tu ważniejsza od treści. Ten typ programów ma zastosowanie w placówkach wychowawczych. Istotne w tym programie są: treści (ich układ, proporcja i interpretacja), metody i techniki nauczania, sposoby motywowania. 3. Program jako zestaw zamierzonych efektów pedagogicznych, czyli lista zamierzonych rezultatów w procesie dydaktycznym. Ma on zastosowanie w nauczaniu języków obcych, nacisk kładzie na opanowanie umiejętności. 4. Program jako zestaw pojęć i zadań do wykonania. Stosowany

jest w przygotowaniu zawodowym, treningu. Program w tym sensie to lista zadań do wykonania, ma on charakter behawioralny, ukierunkowany jest na zachowania ucznia. 5. Program jako rejestr doświadczeń edukacyjnych ucznia, ceniący indywidualizację. Stosują go instytucje terapeutyczne, szkoły społeczne. 6. Program jako reprodukcja kultury, zachowawczy, utrwalający istniejący ład społeczny, stosowany w konstruowaniu makroprogramów szkolnych poszczególnych przedmiotów. 7. Program jako restrukturyzacja kultury wiąże się z makroprogramem edukacyjnym, np. w kształceniu nauczycieli, szkołach społecznych. Ukierunkowany jest na rozwój, dąży do całkowitej zmiany wzorców kulturowych. Pierwsze cztery definicje ujmują program z pozycji nauczyciela, piąta – z pozycji ucznia, szósta i siódma – odwołują się do społeczeństwa” (Komorowska, 1995, s. 15–16). Dla Wincentego Okonia (1996, s. 228) „każdy program nauczania ma spełniać założone funkcje kształtujące, tj. umożliwić uczniom zdobywanie wiedzy i odpowiednich sprawności oraz rozwinięcie zdolności i zainteresowań, jak również funkcje wychowawcze, tj. sprzyjać wszechstronnemu rozwojowi osobowości”. Czesław Kupisiewicz, zwrócił uwagę na to, że „program nauczania ustala, jakie wiadomości, umiejętności i nawyki o trwałych walorach poznawczych i wychowawczych oraz w jakiej kolejności mają sobie uczniowie przyswoić” (Kupisiewicz, 2000, s. 93). Znacznie szerzej pojęcie programu nauczania prezentują Allan C. Ornstein i Francis P. Hunkins. Wyróżniają oni cztery płaszczyzny:

1. Program to plan działań wskazujący strategię osiągnięcia założonych celów, zapisany w postaci dokumentu. Obejmuje początek, koniec i proces prowadzący od początku do końca [...].
2. Program to całość doświadczeń uczniów przeżywanych pod kierunkiem szkoły [...].
3. Program to system zajmowania się ludźmi i procesami [...].
4. Program to pole badań (Ornstein i Hunkins, 1999, s. 93).

Koncepcja liniowa programu (zaprezentowana jako pierwsza) jest akceptowana przez zwolenników podejścia behawiorystycznego i systemowego. Humanisci przychylają się do drugiej definicji. Zwolennikom nurtu menedżerskiego bliższe jest rozumienie programu jako systemu zajmowania się ludźmi i procesami. Pogląd na programy nauczania jako swego rodzaju pole badań akceptują wyznawcy podejścia akademickiego i teoretycznego. Bardziej praktyczne spojrzenie na programy nauczania prezentują Decker F. Walker i Jonas F. Soltis. Program w ich ujęciu to przede wszystkim „cele, materiał, czynności i organizacja wplecione w plan szkoły, prezentowane przez nauczycieli w klasie” (Walker i Jonas, 2000, s. 10). Musiał on zawierać listę przedmiotów, które szkoła miała do zaoferowania uczniom. Miał także w zwięzły sposób prezentować przyjętą filozofię i ideały pedagogiczne. Edward C. Wragg zauważa, że „program szkolny obejmuje to, co jest aktywnie wspierane lub w inny sposób uznawane przez szkołę i nauczycieli bez względu na to, czy znajduje swoje odbicie w rozkładzie zajęć” (Wragg, 1999, s. 11). W programie nauczania można zasadniczo wyodrębnić dwie warstwy: formalną i nieformalną. Pierwsza opiera się na treściach, przedmiocie i materiale nauczania, metodach nauczania. Wskazuje także na podmiot, który odpowiada za cały proces edukacyjny. Warstwa nieformalna odwołuje się do specyfiki danej szkoły, jej misji. Powstaje w przestrzeni wzajemnych relacji między nauczycielami a uczniami. Podsumowując powyższe teorie i przesłanki, należy stwierdzić, że definicja programu nauczania podana przez Jolantę Ładyżyńską wydaje się najbardziej kompletna i przejrzysta: „Program nauczania to dokument tworzony indywidualnie

lub zespołowo, prezentujący system wartości i koncepcje pedagogiczne autora, uwzględniający podstawę programową, cele, treści i metody kształcenia, wymagania programowe, sposoby ewaluacji osiągnięć uczniów, warunki i wyniki wdrażania programu” (Ładyżyńska, 2005, s. 18).

3. Polskie programy nauczania religii a nowe strategie edukacyjne

Po przeanalizowaniu większości ogólnopolskich programów katechetycznych (Wołkiewicz, 2018) na potrzeby tego opracowania skupię się na tych programach, które ukazały się po opublikowaniu raportu Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa (*Edukacja – jest w niej ukryty skarb*) i osiągnęły zasięg ogólnopolski. Kontekst przedstawionych czterech filarów edukacji staje się kluczowy w ich analizie.

3.1. Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce Konferencji Episkopatu Polski z 20 czerwca 2001 r. i Program nauczania religii Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z 20 września 2001 r.

Konferencja Episkopatu Polski (KEP) podczas swojego 313. zebrania plenarnego, które odbyło się w Łowiczu w dniu 20 czerwca 2001 r., przyjęła Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Dokładnie trzy miesiące później, 20 września, Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski (KWKKEP) zaaprobowła w Radomiu kolejny ważny dokument: Program nauczania religii, który wyznaczał drogę tworzenia innych wersji programowych i opracowywania nowych podręczników do nauczania religii. Kluczem do zrozumienia pierwszego z tych dokumentów, Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, jest opracowanie, które zostało przyjęte przez KEP dokładnie w tym samym dniu. To Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce. Te dwa dokumenty miały przede wszystkim normować katechezę i nauczanie religii w Polsce. Zarówno Dyrektorium, jak i Podstawa programowa nie dotyczyły tylko samego procesu nauczania religii katolickiej w szkole, ale zamierzeniem twórców obu tych dokumentów było: dać całościowe spojrzenie na działalność katechetyczną, która jest realizowana nie tylko w szkole, ale także w parafii i rodzinie. Zgodnie z ideą autorów, Podstawa programowa adresowana jest w pierwszym rzędzie do twórców programów nauczania. To przed nimi stoi zadanie skonkretyzowania założeń przyjętych w tym dokumencie. Zostały one sformułowane we *Wprowadzeniu*:

- wprowadzenie w życie religijne (przedszkole),
- inicjacja w sakrament pokuty, pojednania i Eucharystii (klasy I–III),
- przedstawienie historii zbawienia (klasy IV–VI),
- prowadzenie do rozumnego wyznania wiary i wspieranie procesu wiary (gimnazjum),
- dawanie świadectwa życia chrześcijańskiego (szkoły ponadgimnazjalne).

Podstawa programowa odnosi się do poszczególnych etapów edukacji szkolnej i omawia szczegółowo następujące zagadnienia:

- charakterystyka psychologiczna dzieci i młodzieży na danym etapie edukacji,
- treść Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce,
- korelacja ze szkolnymi przedmiotami ogólnokształcącymi i ścieżkami edukacyjnymi,
- propozycje współpracy między środowiskami katechetycznymi.

Natomiast struktura programu nauczania odzwierciedla podział na trzyletnie okresy zgodne ze szkolnymi etapami edukacyjnymi oraz etapami rozwojowymi ucznia. Każdą z części Programu nauczania religii otwiera wprowadzenie do właściwego etapu. Została w nim nakreślona wizja zamierzeń oraz podany szczegółowy rozkład treści dla poszczególnych klas, którym odpowiadają tytuły nadane dla kolejnych lat nauczania religii. W dokumencie podano także wskazania odnoszące się do współpracy środowisk: parafii i rodziny. Program nauczania religii zawiera następujące elementy składowe powtarzane przy treściach dla każdej klasy: tytuł roku – wstęp – bloki tematyczne (cele katechetyczne, treści, zadania nauczyciela religii, korelacje z innymi przedmiotami, korelacje ze ścieżkami edukacyjnymi) – wskazania do realizacji programu – zamierzone osiągnięcia – współpraca środowisk katechetycznych. Cały Program nauczania religii jest ukierunkowany chrystocentrycznie. Można w nim wyróżnić cztery zasadnicze idee:

1. Jezus Chrystus w centrum nauczania,
2. Uczeń podmiotem nauczania,
3. Integralność procesu nauczania,
4. Dialog w korelacji.

Próbując doszukać się jakichkolwiek odniesień do strategii edukacyjnych zawartych w raporcie J. Delorsa, należy stwierdzić, że omawiane dokumenty programowe akcentują pierwszy i trzeci filar edukacji. Przekazują dość obszerny materiał wiedzy nie tylko religijnej. Uczeń, według autorów podstawy programowej i programu nauczania, ma uczyć się, aby wiedzieć, jakie decyzje podejmować w odniesieniu do Osoby Jezusa Chrystusa. Jego nauczanie stanowi dla ucznia źródło wiedzy i podejmowania życiowych decyzji. Po raz pierwszy w dokumentach zaakcentowano korelację z innymi przedmiotami szkolnymi, aby wychowanek uczył się żyć wspólnie. Odnajdywał wspólny język z uczniami o odmiennych przekonaniach religijnych, szukając podobieństw na przedmiotach niereligijnych. Te dwie strategie edukacyjne znajdują swoje miejsce w omawianych dokumentach.

3.2. Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce Konferencji Episkopatu Polski z 8 marca 2010 r. i Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z 9 marca 2010 r.

Po 10 latach obowiązywania Podstawy programowej z 2001 r. zmiany, jakie zaszły w strukturze świeckich programów nauczania, wymusiły konieczność opracowania nowej Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Została ona przyjęta podczas 351. zebrania plenarnego KEP w Warszawie w dniu 8 marca 2010 r. Trzy miesiące później, podczas posiedzenia KWKKEP w Białymstoku w dniu 9 czerwca 2010 r. przyjęto Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Bezpośrednią przyczyną tych zmian było wprowadzenie w polskiej oświacie Podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego. Dokument ten w swojej warstwie programowej określił na nowo treści kształcenia, czyli ściśle zdefiniowany zakres wiedzy i umiejętności. Ten zabieg miał pomóc uczniom w bardziej efektywnym przygotowaniu się do egzaminów na koniec każdego etapu edukacyjnego (ostatni rok nauki w szkole podstawowej, egzamin gimnazjalny i egzamin maturalny). Zmianie uległa także, zwłaszcza na poziomie licealnym, ramowa struktura nauczanych przedmiotów. Od strony wychowawczej autorzy nowej podstawy zwrócili szczególną uwagę na precyzję zapisów i ich realną realizację w szkolnym programie wychowawczym. Oprócz korzyści,

jakie wynikają z dokładnego określenia zakresu wiadomości i umiejętności podanych w języku efektów kształcenia, celem nowej podstawy stała się poprawa jakości kształcenia, dostosowanego do możliwości indywidualnych ucznia. Podstawa programowa z 2010 r. podaje charakterystykę psychologiczną uczniów, cele katechetyczne (wymagania ogólne), zadania nauczyciela religii, treści (wymagania szczegółowe), zalecane warunki i sposoby realizacji, wykaz treści (wymagań szczegółowych innych przedmiotów szkolnych, które służą korelacji nauczania religii z edukacją szkolną) oraz wskazania do współpracy podstawowych środowisk katechetycznych (rodziny i parafii).

Każda część programu nauczania religii z 2010 roku zbudowana jest według tego samego schematu. Zawiera następujące części składowe: tytuł roku, wstęp, bloki tematyczne (w każdym z nich są podane cele katechetyczne, treści, wymagania, korelacja z edukacją szkolną) oraz wskazania do realizacji programu. Autorzy programu są świadomi tego, że to parafia stanowi pierwszoplanowe miejsce katechezy, dlatego każdy etap edukacyjny tego programu został wyposażony w propozycję tematów spotkań parafialnych, które połączone ideowo z lekcjami religii szkolnej miałyby być ich naturalną kontynuacją. Główne cechy omawianych dokumentów można streścić w trzech punktach:

1. Nowa jakość planowania wymagań edukacyjnych,
2. Nowa formuła korelacji w edukacji szkolnej,
3. Egzystencjalny wymiar katechezy.

Wobec tego, że zmiana programowa w stosunku do poprzedniej z 2001 r. miała głównie charakter dydaktyczny i metodyczny, nie wprowadziła zasadniczego przełomu w realizacji przytaczanych głównych strategii edukacyjnych. Podkreślenie egzystencjalnego wymiaru katechezy otwiera ucznia na to, aby uczył się być (IV filar edukacji). Dokumenty programowe podkreślają bogactwo i różnorodność talentów i osobowości uczniów. Zachęcają do troski o rozwój wyobraźni i kreatywności.

3.3. Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce Konferencji Episkopatu Polski z 8 czerwca 2018 r. i Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z 19 września 2018 r.

Wokół dokumentów programowych do nauczania religii z czerwca i września 2018 r. rozgorzała dość burzliwa dyskusja (Wołkiewicz, 2020). Była ona pokłosiem decyzji władz polskiej oświaty decydującej o zmianie organizacji szkolnictwa. Wydłużenie nauki w szkole podstawowej i w szkołach ponadpodstawowych spowodowane było likwidacją gimnazjów. Takie rozwiązanie miało swoje konsekwencje także w obszarze nauczania religii i wiązało się z przygotowaniem nowych dokumentów programowych. Nowa koncepcja edukacji, wyrażona w szczególności w zadaniach szkoły oraz celach kształcenia, odzwierciedla kluczowe cele i założenia nowej reformy oświaty. Oprócz szczegółowych celów stawianych takim przedmiotom nauczania jak: język polski, języki obce, historia, przedsiębiorczość, biologia, chemia, fizyka i geografia opracowano cele ogólne. Do najważniejszych można zaliczyć: położenie większego nacisku na kształcenie kompetencji kluczowych, powrót do spiralnego (przyrostowego) układu treści nauczania/ wymagań edukacyjnych umożliwiających przetwarzanie, utrwalanie i poszerzanie materiału na kolejnych, wyższych etapach nauczania oraz zastąpienie idei integracji przedmiotowej korelacją przedmiotową (w ramach przedmiotów humanistycznych oraz przedmiotów przyrodniczych i ścisłych). Wymienione założenia zostały odzwierciedlone w strukturze podstawy programowej, która w znacznie

szerszym niż obecnie zakresie odnosi się do zadań szkoły, ogólnych celów kształcenia na danym etapie edukacyjnym i celów kształcenia w przypadku poszczególnych przedmiotów.

Podczas 379. zebrania plenarnego KEP w Janowie Podlaskim w dniu 8 czerwca 2018 r. biskupi zatwierdzili nową Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. A trzy miesiące później przyjęto nowy program nauczania religii. Nowe dokumenty prezentują przebudowany podział edukacyjny: trzy etapy po cztery klasy. Klasy I–IV to cykl przygotowujący do Pierwszej Komunii, sakramentu pokuty i pojednania oraz etap pokomunijny. Klasy V–VIII to najpierw dalsze, a potem bliższe przygotowanie do bierzmowania. Szkoła ponadpodstawowa to z kolei wychowanie do dorosłości chrześcijańskiej, pogłębienie znajomości Biblii i Tradycji, kształtowanie tożsamości kościelnej połączone z podejmowaniem przygotowania działań apostołskich. Naczelne idee nowych dokumentów programowych można ująć w czterech punktach:

1. Wprowadzenie w życie religijne,
2. Inicjacja w Sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii,
3. Mistagogiczny wymiar katechezy, wprowadzający w historię zbawienia,
4. Kształtowanie tożsamości chrześcijańskiej.

W kontekście strategii edukacyjnych ostatnie dokumenty programowe Kościoła kładą większy nacisk na kształtowanie chrześcijańskiej samoświadomości ucznia. Uczeń ma uczyć się, aby działać (II filar edukacji) jako osoba wierząca w Boga. Uczeń katechizowany jest przede wszystkim uczniem Chrystusa. Dobre poznanie Jego Osoby i nauki ma pomóc wykształcić „kompetencje chrześcijańskie”. Edukacja religijna przyczynia się nie tylko do integralnego rozwoju jednostki jako osoby, ale także do osobowej zażyłości z Chrystusem. Zasada podana w raporcie MKSE, mówiąca o tym, że kompetencje to suma trzech składowych: umiejętność bycia, wiedza i umiejętność działania, wydaje się, że jest najpełniej realizowana w ostatnich dokumentach katechetycznych.

Wnioski

Strategie edukacyjne zawarte w wytycznych raportu MKSE pod przewodnictwem J. Delorsa są obecne w programach nauczania religii w Polsce. Każdy z kościelnych programów nauczania (2001, 2010, 2018) realizuje, świadomie bądź nie, zadanie lub kilka wytycznych ogólnościwiatowego raportu. Paradoksalnie, im bardziej szkolne nauczanie religii otwiera się na współczesne oczekiwania człowieka, często żyjącego w świecie, który jeszcze niektórzy nazywają wirtualnym, tym bardziej człowiek ów, zdaje się pogrążyć w kulturze samowystarczalności. Sama zmiana programów nauczania często okazuje się być niewystarczająco przekonująca dla współczesnego młodego człowieka. Ostatnia pandemia przyspieszyła tylko epokową zmianę, która dotyka także sektora edukacyjnego. Czy nie jest to najwyższy czas, aby zaktualizować ogólnościwiatowe i partykularne strategie edukacyjne?

Bibliografia

- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski (2001). Program nauczania religii. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski (2010). Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski (2018). Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.

- Komorowska, H. (1995). *Konstrukcja, realizacja i ewaluacja programu nauczania*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Konferencja Episkopatu Polski (2002). *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Konferencja Episkopatu Polski (2010). *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Nowe wydanie. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Konferencja Episkopatu Polski (2018). *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Kupisiewicz, C. (2000). *Dydaktyka ogólna*. Warszawa: Graf-Punkt.
- Ładyżyńska, J. (2005). *Autorskie programy nauczania w szkołach ponadgimnazjalnych*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Międzynarodowa Komisja do Spraw Edukacji dla XXI wieku (1998). *Edukacja – jest w niej ukryty skarb*. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa. Warszawa: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich. Pobrano z https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delorsa.pdf
- Ornstein, A. C. i Hunkins, F. P. (1999). *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Walker, D. F. i Soltis, J. F. (2000). *Program i cele kształcenia*. Przeł. K. Kruszewski. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Wołkiewicz, A. (2018). *Główne idee polskich programów katechetycznych*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe.
- Wołkiewicz, A. (2019). Relacje mistrz-uczeń a programy nauczania. Poszukiwania modelu idealnego. W: J. R. Paško (red.), *Nauczyciel i uczeń we współczesnej szkole* (s. 81–92). Tarnów: Wydawnictwo Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie.
- Wołkiewicz, A. (2020). „Program nauczania” czy „program do uczenia się” religii? W: A. Bałoniak (red.), *Wokół nowej podstawy programowej i programu nauczania religii*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Wragg, E. C. (1999). *Trzy wymiary programu*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.